

Zanimivo je, kako so reševali naloge prvi trije nagrajenci, pripadajoči tudi trem različnim umetnostnim rodovom. Najstarejši, Fr. Tratnik (*»Beg pred Turki«* in *»Kmečki upor«*), ni hotel epično prepisati neki določeni zgodovinski prizor, marveč ga je osebno podoživel. Upodobil je en sam trenutek iz teh dramatičnih časov naše zgodovine, trenutek, ki pa povsem razločno pokaže vso strahoto in bedo tedanjih nemirnih časov ter trpljenje Slovencev, ki je že prava naša zgodovina. G. A. Kos (*»Ustoličenje«* in *»Kmečki boji«*) je snov pojmoval mnogo bolj epično. Naturalistične prvine, ki smo jih opazili v njegovi umetnosti spričo poslednje umetnostne razstave, so tudi pri tem delu jasno zaznavne. Predmet je pojmoval objektivno (zgodovinske noše), skupino je vestno pretehtal, osišče dvignil nekoliko više in nam tako ves prizor napravil čimbolj neposreden in resničen. M. Sedej, zastopnik mlajšega umetnostnega rodu, pa je pojmoval predmet zopet v večji meri osebno (*»Sv. Ciril in Metod«*, *»Ustoličenje«*). Skupina je ritmično razdeljena po slikarski ploskvi, pri oblikovanju teles se ne izogne tipiziranju, zato pa je preko vsega njegovega dela razlito mnogo čustvenega življenja.

Dasi je bil nazpis prvi svoje vrste v svetu slovenske umetnosti, so uspehi presenetljivi in nam odpirajo optimistične razglede za bodočnost.

S. Mikuž.

Gledališče

Ob Slovenskem gledališkem tednu.

V februarju smo obhajali dvajsetletnico samostojnosti slovenske Drame in smo proslavili ta jubilej s tako imenovanim »slovenskim tednom«. Brez dvoma je napravil »slovenski teden« korak bliže k našemu »slovenskemu gledališču« in ga je treba zato pozdraviti. Žal, pa je bil ta teden tako slučajnost, tako brez važnosti pripravljen, da je šla po pravici dvajsetletnica mimo brez globljega vtisa, razen morda proslave ob odkritju poprsja Ivana Cankarja. Pričakovali bi neke slovesnosti vsaj ob takem jubileju, slovesnosti, ki bi dvignila slovenskega človeka in mu vlila samozavest v narodov obstanek in moč. V neki meri je, ali bi vsaj lahko storil to Cankar, vendar je gotovo, da bi se dal v celoti sestaviti boljši, bogatejši in pomembnejši izbor slovenskih dramatskih del in mnogo bolj smiselni razpored. Pričakovali bi ob taki priliki vsaj eno neznano naštudirano delo in ne le stvari, ki smo jih imeli domalega ves čas na repertoarju. Potem bi ne bilo pri nekaterih predstavah polovico dvorane prazne, kar vendar čudno vpliva ob jubileju naše Talije.

Da je proslava še tam padla iz nivoja slovesne prireditve, kjer bi vsaj lahko bila slovesna, je pripomogel del občinstva, ki je potegnil Cankarja iz umetniških višin v napačno enostransko dnevno tolmačenje in slovesen patos ponižal do cestne politike.

Le dve stvari je treba še omeniti ob slovenskem tednu. Najprej gostovanje mariborske drame, za kar so se morale tako čudno dolgo plesti vezi. Pozdravi upravnikov in igralcev resnično niso bile samo besede, temveč prisrčno veselje ljubljanskega in mariborskega občinstva nad med-

sebojnimi gostovanji, ki ne bodo mogla več izostati. Drugo pa je brezplačna predstava. Tudi v socialni gledališki politiki smo Slovenci še za drugimi narodi. V njen del spadajo brezplačne predstave in predstave po zelo nizki ceni za različne stanove posebej. Morda bi jih finansirala država, ali pa banovina ali mesto za one, ki jim je bolj skopo odmerjen kruh, da bi včasih tudi ti zaživel trenutek v svetu lepote in čistih sanj. Mnogi iščejo tega drugod. Marsikdo si bo lahko v gledališču zamislil, morda dobil novih življenjskih sil, seveda ob predstavi, ki bo etično zgrajena, ki bo dajala trpljenju smisel in imela spoštovanje pred človečnostjo.

In prav to bi želeli, da bi odslej slovenska Drama, ko stopa v novo desetletje, v svoje trideseto, bolj skrbela za tak repertoar, ki bi ne dajal poudarka in važnosti destruktivističnim nazorom in geslom, ki rušijo ponavadi to, kar je človeštvu najsvetejše — družino, in narodu najbolj potrebno — vero v sebe in v Boga, temveč da bi postala resnično slovenska narodna igra izraz naroda in njegovega etosa ter živela iz spoštovanja pred človeško boljo in dušo, ki jo danes tako zavestno duši v pritisku gmote in uživanja na slepo. To vprašanje pa bo treba načeti drugič.

Slovenski teden se je pričel 2. februarja 1939. s počastitvijo 20letnice smrti Ivana Cankarja z odkritjem Cankarjevega spomenika v veži dramskega gledališča, z govorom upravnika Otona Župančiča in drugih, nato pa s Cankarjevo akademijo, z govorom prof. F. Koblarja in z recitacijami iz Cankarjevih del: Fant je videl, Podobe iz sanj (uvod), Grešnik Lenart (odlomek), Hlapec Jernej pred sodnijo, Kurent (sonetje). Recitirali so smiselno in z globokim doživetjem igralci: Debevec, Šaričeva, Jan in Levar. Zadnja dva morda tu pa tam preveč teatralično.

1. Ivan Cankar: Hlapci (2. febr.).

Istega dne zvečer je zazvenela Cankarjeva beseda v Narodnem gledališču. Gledali smo »Hlapce« približno enako pripravljene in skoro v isti zasedbi kakor pred štirimi leti, ko je doseglo menda prvič to delo res poln uspeh.

Zmerom bolj čutimo, kako revni bi bili Slovenci v dramatski literaturi brez Cankarja. »Njegov sekularen pomen za naše slovstvo in narodno življenje se more primerjati kvečjemu še s Prešernovo pesmijo in njegovo kulturno mislijo« (Koblar).

»Hlapci« so rezka satira na našo neznačajnost in nemožatost, resnično naš narodni simbol. V svojem razočaranju in zagrenjenosti je pisatelj neusmiljen z besedami, z vso dušo obsoja temo, ki jo je močno ločil od svetlobe, in sovraži zlo, ki ga je zopet drastično postavil nasproti dobremu. V tretjem dejanju, ko preide težišče drame iz satire na osebno tragedijo človeka, se končno izvrši v njem prelom. Jerman je neukrotljiv v svojem delovanju; v prepričanju, da je na pravi poti, gre proti vsem silam, ki ga hočejo uničiti. Ob koncu pa spozna, da je ranil to, kar je najsvetejše v njem, da je svoji materi prikrajšal življenje. To vstane pred njim kot neodpustljiv greh, zaradi česar se borec — Cankar nenadoma ustavi in zamisli ter ukloni.

»Hlapci« so vse, komedija in tragedija, realistična drama in simbolna, njen slog ni enoten. Režiser Debevec je znal vse to lepo izravnati in dal na oder povsem celotnostno podobo. Gotovo je to naš najboljši režiser notranje, miselne strukture iger. Zmerom zna Debevec predreti v duhu dela, poudariti miselna gibanja, ni mu pa toliko za zunanje efekte. Jermana je igral Debevec sam s tistim globokim občutjem in natančnostjo, kakor smo tega pri njem vajeni. Brez dvoma mnogo močnejša bi bila še ta podoba, da je ni tisti del javnosti, ki smo jo že zgoraj omenili, hotel vleči v neko pretiranost, ter je bil igralec v svoji igri oviran. Jermanova mati gđc. Rakarjeva je tista lepa, preprosto velika podoba Cankarjeve matere, ki ji je pisatelj postavil najlepši spomenik. Lojzka je mirna in tiha podoba dekleta, ki edina razume Jermana, njune »misli se pozdravljajo in duše pogovarjajo«. To podobo je v vsi polnosti zajela ga. Boltarjeva. Prav tako so tudi ostale podobe močne, tako Gregorinov nadučitelj, Potokarjev Komar, Minka ge. Gabrijelčičeve, Geni ge. M. Danilove, Anka ge. V. Juvanove, Kalander g. Cesarja in ga. P. Juvanova, Kalandrova žena. Zelo dober je Pisek g. Pluta, povsem originalen Nace g. Severja v gostilni. V celoti je prizor v gostilni dobro režiran in tudi množična igra boljša kot pred leti. »Hlapci« so bili v celoti zelo dobro pripravljena predstava.

2. F. S. Finžgar: Veriga (3. febr.).

Finžgarjevo »Verigo« smo tudi že v letošnji sezoni imeli priliko videti. Finžgar je prišel na »Slovenski teden« kot naš najboljši pisatelj ljudske igre. Že neštetokrat je prepotovala »Veriga« v dveh desetletjih našo zemljo, redki so prosvetni odri, kjer je ne bi bili igrali. Svoj vzgojni namen je brez dvoma dosegla oz. ga dosega še danes. Ta igra je še potrebna na deželi, ker je potrebno, da zmerom znova kliče v zavest tiste vsakdanje napake našega človeka, ki so tako globoko zakoreninjene v njem. Saj je že stotine Mejačev videlo na odru svojega brata in neštetim je že Finžgar na uho govoril Gogoljeve besede: »Nikar ne dolži ogledala, če imaš grd obraz.« Pisatelj je prikazal pravdarsko strast slovenskega kmeta, njegovo trmo, ki pelje tako pogosto v pogubo in šele potem svoje napačno početje spozna.

Finžgar hoče predvsem vzgajati, vendar mu ne more nihče umetniške kvalitete odrekati. Pri njem se je oboje združilo v harmonično celoto. A življenje je resnično, osebe žive, pravi gorenjski kmetje, jezik klen in naraven, stavki nosijo prerokbe v sebi.

Kakor sem prepričan, da je »Veriga« za našo deželo še vedno in bo še dolgo potrebna in dobra, se mi zdi, da v Narodnem gledališču svojega namena ne more doseči. Režiser g. M. Skrbinšek ni mogel postaviti na oder pristnih kmečkih ljudi. Igralci so sicer krepko zgrabili in pogodili značaje oseb, kolikor je to njim možno, vendar ima človek skozi in skozi občutek, da igra kmete gospoda. Posebno sta bila »mestna« Janez (g. Drenovec) in Micka (ga. Boltarjeva). Najbolj se je še približal v vsej svoji igri kmečkemu človeku g. Cesar (v vlogi Marka). Ded Primož (g. Bratina) je bil dober star očanec, kakršni že izumirajo, morda malo premalo umerjen v igri. Izrazit karakter

je bil sosed Mejač (g. Potokar), nagnjen v številne kmečke slabosti. Ženi obeh gospodarjev (ga. Juvanova in ga. Rakarjeva) sta pogodili kmečko gospodinjo. Kmetje, Tomažin (g. Lipah), Drnolec (g. Sever) in Boltažar (g. Gale) so igro podpirali.

Vem, da je glede narečij težko, vendar bi bilo bolje opustiti vsakega, če že enotnosti ni mogoče doseči. (Čudil sem se v bivši Avstriji, s kakšno doslednostjo in natančnostjo so dunajski igralci govorili dialekte in pri tem dosegali neverjetne učinke. In to ne samo v številnih manjših dunajskih gledališčih, ampak prav tako v znanem ‚Burgtheatru‘.)

Režiser je dosledno sledil hitremu tempu igre, tako da se dejanje ni nikjer močno razživelo. Konec je g. Skrbinšek spremenil, da bi dosegel po njegovem mnenju večji zaključni efekt. Prizorišče je pripravil inž. arh. E. Franz.

3. Oton Župančič: Veronika Deseniška (4. febr.).

Tudi ta drama, pesem našega največjega danes živečega poeta, je bila že lani uprizorjena za pesnikovo 60 letnico. Za ‚slovenski teden‘ smo dobili enako pripravljeno. Tragedija, ki je zajeta iz enega izmed najslavnejših obdobj naših preteklosti, bi bila lahko privabila več občinstva v hram Talije kot ga je. Tu seveda ne gre za kake tendence in osti, je pa delo vse in samo slovensko. Tragično v sporu med Hermanom, celjskim grofom, ki gleda vladarsko daleč preračunano v bodočnost, in med Friderikom, ki je tudi Celjan z vso dušo, a najprej človek s krvjo in ljubeznijo. Srečata se oče, ki gleda, da politična moč celjskih grofov raste in da vse služi temu namenu, in sin, ki svojega srca prekričati ne more. Kot žrtev prve sile pade ubožna plemkinja Veronika, žrtev druge pa je Jelisaveta.

Veličastno je delo v lepoti jezika, v čistosti in ritmu verzov. Čudovita je postava Hermana, kristalno čista podoba Jelisavete. Velika je tragika v značajih in usodah ljudi. V vsem pa je toliko filozofije in v monologih in dialogih toliko lepotnih prisposodob, da le tu in tam izstopi močnejše nenotnost igre.

Delo je režiral g. Ciril Debevec, ga prikrojil in marsikaj opustil, tako da bi bil lahko dosegel večji uspeh. Zdi se pa, da ni imel srečne roke, ko je delil vloge. Posebno Friderik g. Gregorina ni bil dober in najbrže ni bila ta vloga zanj. G. Gregorin se je trudil, dal kolikor je mogel, a ni prepričal. Hermana je podal g. Levar, Jelisaveto ga. Marija Vera, Veroniko pa ga. Mira Danilova, v splošnem vsi dobro. G. Kralj je tudi tu zelo dober, odličen g. Debevec kot pravdač, g. Skrbinšek pa morda le tu pa tam malo preveč stopnjuje vlogo Bonaventure. Tudi ostale vloge so bile povprečno dobro rešene, tempo pa je bil odločno prepočasen.

4. Pavel Golia: Dobrudža 1916 (5. febr.).

Prostovoljska ideja in boji za osvobodjenje so zapustili pri nekaterih narodih močne sledi tudi v leposlovju. Pri nas je hotel Pavel Golia z ‚Dobrudžo‘ postaviti spomenik vsem žrtvam, ki so padle za osvobodjenje naše zemlje in dati obenem izraza onim spominom, ki jih hrani o Rusiji.

Za prvi december, praznik našega osvobojenja, more biti gotovo tragedija ljudi, ki so darovali svoja življenja za svobodo domovine, najbolj na mestu, najveličastnejša in na tak dan najmočnejše doživeta. Predstava je tudi bila svečano pripravljena, a je sodeloval ves gledališki zbor.

Delo samo pa je vendar ponesrečen poskus. Obdobje je preveliko in prostor preobširen, da bi mogel pisatelj uspešno zaključiti igro. Naši vojaki se zbero v Ljubljani, se poslavljajo od domačih svojih, nato pa gredo preko fronte v dobrovoljsko legijo in na novo fronto v Dobrudži. Vmes pa je vse polno dogodkov, posebno ljubezen nadporočnika Zakotnika, njegov ljubezenski dvoboj, ki nas že popolnoma oddalji od misli iz prvega dejanja, nato dogodivščine in laži poročnika Justina, popivanja in zabavanja, deklamacije Prešerna v ruščini, ruski car, dalje Rasputin itd. Ti nešteti dogodki obrnejo pozornost že drugam, igra postane razblinjena, osnovna ideja se zgubi. Prva in zadnja slika je nekak okvir reportaže, ki pa premalo dvigne osnovno misel. Delo bi bilo lahko mnogo boljše, če bi se bil pisatelj omejil le na najvažnejše dogodke, ki bi ga tu mogli zanimati. Drama bi bila res lahko pretresljiva, ko bi bil zajel Golia tiste tihe, idealne preproste vojake, ki so šli z drugačnim navdušenjem med prostovoljce, kakor n. pr. godrnjavi profesor, ki ga — tako se vsaj zdi — nekako potiskajo in primorajo naprej in drugi, ki so odšli z vse višjimi ideali v strelske jarke, kakor vedno pijani študent Justin.

Ravnatelj drame, Pavel Golia dobro pozna oder in vse odrske učinke. Delo je razdelil v deset slik in vložil vanj vse polno malih, čustveno učinkovitih prizorov, ki ne morejo zgrešiti svojega namena. Zato je tudi igra doživela zunanji uspeh. V delu so zelo lepe misli, napisane so krasne besede o materi, ki pa bi morda vendarle bolj spadale kam drugam.

Igro je režiral g. prof. Šest in je iz nje ustvaril, kar je mogel. Edino v prvi sliki, prizor z vojaki je nekoliko prediletantski za Dramo. Številni igralci so rešili svoje naloge zelo dobro, posebno gdč. Danilova, g. Levar, g. Cesar in g. Kralj. 'Dobrudžo' so igrali z uspehom že nekaj časa v Narodnem gledališču, a ideja prostovoljcev oz. ideja boja za osvobojenje naše domovine bo čakala močnejše in še boljše umetniške ustvaritve.

5. Stanko Cajnkar: Potopljeni svet (6. febr.).

V oktobru že je doživela ta drama, ki je začela izhajati knjižno v Domu in svetu, izšla pa pri Novi založbi, krstno predstavo v našem Narodnem gledališču in dosegla precejšen uspeh. Za slovenski teden je bila samo ponovljena. Zajela je problematiko današnjih dni in se dotika vsakega izmed nas. Kaplan Velnar spozna med zapuščenimi delavci, kako strašno je življenje tisočim in tisočim. On pridiga, organizira — pa se mu zdi, da je popolnoma sam, da vsa Cerkev zanemarja svojo dolžnost. Vest mu ne da miru. Tudi kot univerzitetni profesor je razočaran. To sproži dejanje v drami, da Velnar pusti duhovniški poklic, se poroči z razvajeno filmsko igralko, a tudi zdaj sreče in miru ne najde. Tragika je vedno večja, vstajajo mu spomini na preteklost — potopljeni svet — v koncu je nakazana že pot nazaj k Bogu.

Duhovnik Velnar je iskren človek, skozi in skozi pošten, katoličan do dna, ki hoče zapovedi Kristusa-Boga v življenje prenesti. Občudujemo ga kot kaplana v delavskem revirju, kot vzgojitelja med svojimi učenci, toda Velnar omaga, ne vzdrži na svojem mestu, ampak začne omahovati. Tu se dejanje šele prične. Ta čustvena podoba, ko začne iskati sebe, svojo srečo, nas ne dviga več, ne moremo ji več slediti, dasi nas Velnarjeva tragika močno boli. Glavni junak postane tako slabič, ki ne more izpeljati nobene stvari do konca, najbolj tragičen takrat, ko se poslužuje monsignor Ciril njegovih idej in dosega čudovite uspehe. Filozofija, ki jo je pisatelj upodobil v roži, ki raste in cvete, pa nič ne sprašuje, samo živi in se koplje v soncu, dokler ga ima, ta filozofija ne vodi v srečo: filmska igralka, ki po njej živi, je razočarana, njena sestra Vivina se prevarana zastrupi. Kot svetel žarek je Klara Vigny, čista in lepa duša, ki pokaže duhovniku pot nazaj.

Drama ni zgrajena na strogih dramatskih zakonih, tudi ni vidnega, kričevega dejanja v njej, ampak tiho in čustveno razpleteno. Razdeljena je v štiri dejanja, v prvem delu močno zraste, v tretjem pa že izgubi prejšnji zanos. Višek in dramatsko najboljši del je drugo dejanje, dialog med Velnarjem in škofom Cirilom. Sploh je drama v glavnem dialog, ki je pa neprisiljen, logičen in mojstrsko tekoč in lep. Toda vse osebe govore v istem izbrušenem jeziku, dočim bi bilo morda bolje, da bi dal vsakemu značaja svojstven jezik.

K uspehu drame je pripomogel v veliki meri režiser g. Ciril Debevec, ki je gotovo z veliko ljubeznijo in globokim razumevanjem delo režiral in igral Velnarja. Njegova igra je bila do dna prepričevalna in resnično velika. V prvem dejanju je posebno prikazal silo težkih notranjih bojov, stvari, ki jih pisatelj ni mogel izraziti. Močna podoba je bil tudi škof Ciril gospoda Gregorina. Strog in dosleden, pa vendar tako očetovsko dober in obenem veličastno dostojanstven. G. Gregorin je znal vse to čudovito lepo združiti. Lilijana Garnier je dobila v ge. M. Danilovi premišljeno in dognano podobo, Vivina pa v ge. Juvanovi. Klara Vigny, ga. Šaričeva, daje tiho razpleteni igri lepo ubran zadnji akord.

Delo je katoliško in pomeni obogatitev slovenske literature in dolgo zaželen doprinos repertoarju našega Narodnega gledališča.

6. P. Golia: Sneguljčica (7. febr.).

Staro, že davno otrokom znano pravljico je pripravil za oder Pavel Golia, režiral pa Ciril Debevec. Ne vem, ali se ne zruši v mladih otroških dušah tisti lepi svet, ki si ga je otroška domišljija ustvarila ob pripovedovanju babice. Vse drugačne škrate so si v domišljiji predstavljali otroci, vse bolj skrivnostno zrcalce in vse strašnejšo noč sredi temnega gozda, a lepše vile so plesale okoli speče Sneguljke, vse manj realistične. Gotovo so tu tehnična vprašanja, ki jih ne bomo mogli na odru, posebno s skromnimi sredstvi, nikdar povsem zadovoljivo rešiti.

Glavne vloge so bile zelo dobro podane. Sneguljka gdč. Levarjeve je preprosta in naravna, prav nič nikjer pretirana ali teatralična in v vseh

potankostih dognana. Prav dobra je kraljica ge. M. Danilove in kraljevič g. Jana. Prepričevalen lovec g. Presetnika, originalna in smešna Frice in Frace gg. Severja in Potokarja. Tudi g. Lipah je dober kot maršal, od škratov pa najboljši g. Starič.

Sceno je zelo dobro pripravil V. Skružný. Predstava je bila za otroke brezplačna.

7. Ivan Cankar: Kralj na Betajnovi (8. febr.).

Tudi zaključil je »Slovenski teden« Ivan Cankar. »Kralj na Betajnovi« je drama mogočnika iz naše vasi, goljufa in morilca, ki hoče kvišku in brezobzirno hodi po glavah svojih bližnjih. Zapira vrata svoje notranjosti, ko trka vest nanje, mori one, ki mu vest izprašujejo, odstranjuje tiste, ki ga grehov spominjajo. Napol demonična je ta postava kralja, mogočneža in strahopetca obenem. Cankar tudi na koncu še ne najde kazni zanj. Kantor in Maks, dve sili, boj med dobrim in zlim; življenje ne pozna meje med njima. Maks pade zadet od Kantorjeve krogle. Sredi dogajanja pa stoji grozna tragika Kantorjeve družine.

Dejanje je Cankar mojstrsko razplel in napeto stopnjeval. Dialog je tekoč in neprisiljen. Na lepoto Cankarjevega jezika sploh ni treba opozarjati.

Delo so igrali člani mariborskega gledališča. G. Jože Kovič je pripravil povsem realistično predstavo, mirno in preprosto. Z nemo igro in z igro za pozoriščem je dosegel precejšnje učinke. Sam je tudi igral župnika, ki ga je izdelal do najmanjših potankosti. Kantor je bil močna podoba, ki jo je g. Pavle Kovič stopnjeval in razmahnil v vsej širini. Maksu je dal g. Skrbinek svojevrstno vagabundsko podobo. Njegova igra je mirna, neznatna, pa vendar zelo učinkovita. Gdč. Razbergerjeva je ustvarila lepo podobo Francke, le tu pa tam se ni mogla takoj povsem vživeti. Gdč. Simčičeva je bila naravna, mirna in preprosta Nina, g. R. Nakrst pa dober Bernot. Tudi ostale vloge so bile dobre: Hana (gdč. Zakrajškova), Krnec (g. Razberger) in drugi.

V splošnem se resda vidijo pri mariborskem ensembu nekatere hibe, ki pa so razumljive. Marsikaj bodo pa lahko prav medsebojna gostovanja prinesla.

Tak je bil torej Slovenski teden naše Drame ob 20 letnici. Režiserji so bili povsem na mestu, zlasti g. C. Debevec, ki je nosil, kakor je vidno, največjo težo na svojih ramah, igralci so bili odlični kot vedno, le stvari, ki smo jih v začetku navedli, je manjkalo. Zaklade imamo, le treba je nekoga, ki bo te zaklade dvignil in jih na pravo mesto položil. Želimo pa, da bi Slovenski teden v gledališču dal pobude za rojstvo novih slovenskih del, ki bi bila do dna slovenska in občestvena ter sodobna, sodobna tudi po težnji, dvigniti dramo zopet na višino etične izpovedi in lepe človečnosti.

J. Peterlin.